

211/67
С 84

МИХАЙЛО
СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ

Сторожовий
Вогонь

МИХАЙЛО
СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ

Сторожовий Вогонь

Вірші та поеми

Одеса
«Маяк»,
1988

ББК 84Ук7-5
С84

Книжку сучасного українського поета склали різнопланові вірші та поеми, пронизані пафосом ленінської правди, боротьби нашого народу за мир. Проникливо змальований емоційний світ людей активної життєвої позиції — хліборобів, учених, воїнів Радянської Армії.

Рецензенти *В. Ф. Гужва, І. В. Зуб*

Художник *А. Г. Хівренко*

Стрельбицький М. П.

С84 **Сторожовий вогонь: Вірші та поеми.**—
Одеса: Маяк, 1988. — 120 с.
ISBN 5-7760-0068-8

Книжку сучасного українського поета склали різнопланові вірші та поеми, пронизані пафосом ленінської правди, боротьби нашого народу за мир. Проникливо змальований емоційний світ людей активної життєвої позиції — хліборобів, учених, воїнів Радянської Армії.

С $\frac{4702590200-011}{M217(04)-88}$ КУ-№8-520-1988

ББК 84Ук7-5
У2

ISBN 5-7760-0068-8

© Видавництво «Маяк», 1988

УЧИТЕЛЬ ІСТОРІЇ

1

Учитель історії учить,
Що Піррова перемога
Була попередженням першим
Сьогоднішнім паліям.
Учитель історії — ключник,
Фундатор музею сільського,
Який до останньої нитки
Зібрав з школярчатами сам.

Продовжують, власне, збирати,
Збирати — не так уже й складно.
Складніше було відбити
В колишнього голови
Безхресту, сказати б, церкву —
Щербате приміщення складу,
Відбивши — відремонтувати,
Ну, себто с'як-так підновить.

В конторі, в сільраді, в райкомі
Доводив — довів, аякже,
Сказав, що школа готова
Посильний внесок внести.
Тепер аби які гості,
То вже їм кожен підкаже:

Під склом на стіні у рамці
Листівка одна рукописна
Відкрито до всіх промовляє,
Правдиво на всі часи.
Пробитий квиток

комсомольський,
Пробита осколком колиска,
У тиші меморіальній
Полеглих живі голоси.

«Отут в комсомол приймати,
Приймати у піонери», —
Сьогодні нараз подумав.
Ровесників пригадав,
Як їх не відразу приймали,
Післявоєнних «мінерів»,
Як міну свою останню
У глиняниках розряджав.

«Мінери»...

Ватага пастуша,
Охоча іти до Берліну,
Залишена долею
Сльози гіркі материнські
втирать,

Готова розмінувати
Заміновану Україну,
Її поля та узлісся,
Пасовища —
розмінувать!..

«Євмене Петровичу! — тихо
Сьогоднішній хлопчик питає. —
А скільки ви вбили фашистів?
А боляче дуже було?»
Сьогоднішній хлопчик не знає,
Сьогоднішній хлопчик вважає,
Що вчитель історії з фронту
Протези приніс у село.

Учитель історії просить
Найменшеньких запам'ятати,
Що війни вбивають довго,
А ранять ще довше, в віках.
Учитель історії учить
Ніколи не забувати,
Що молот і серп розчавили
Свастику-павука.

Найкраще учить в музеї.
Музей як музей, нівроку.
Не згірше інших районних —
Скажемо не для хвальби.
Відлунюють аж під склепінням
Правдиві слова і кроки,
Зріють і визрівають,
Печуться духовні хліби.

Є давнього трохи начиння:
Верстат, рогачі, верета,
Бетельня, терниця, жорна,

Кресало... пробита сурма.
Є виробів різних місцевих,
Є передовиків портрети,
Є снопики гречки, пшениці.
Хоч, звісно, більше нема:

Нема шабель харалужних,
Нема (поки що) пекторалі;
Нема золотих посудин
І золотого ткання;
Нема (й не буде) опудал,
Звіриної тої печалі;
Нема простої чумарки.
Трофейної міни нема.

(«Про міну обов'язково
Домовитись із воєнкомом,
Якого переконати,
Що був би то експонат
І воїнський, і пастуший,—
Так і писать, через кому,—
Під склом на зеленому фоні
Такий експонат показать»).

Гуртківці зіходяться. Нині
Заняття не зовсім звичайне.
Почнеться воно в музеї,
До половини пройде,—
Заняття під номером першим
У цьому році навчальнім,—

Почнеться отут, в музеї,
Продовжиться хтозна-де.

Звичайно, не дуже далеко —
Чи в полі, чи в лузі над ставом,
Чи у колгоспнім лісочку,
Який садили самі.
Куди вже покаже хвилина,
Куди натхнення наставить:
Історія, вона всюди,
Побачити тільки зумій.

2

...Чумацьким вертаються шляхом,
Росою чумацькою вмиті.
Кінчають розмову, якій, бач,
Достоту немає кінця.
— Євмене Петровичу, вічно
Ми будемо Вас любити!..
Сміється Євмен Петрович,
Аж сам молодіє з лиця.

— Євмене Петровичу, любий,
А що таке Правда єдина?
Адже нас у світі багато
І різні ми всі такі..
— Так, нас у світі багато,
Але Людина — єдина,

Тому і Правда — єдина,
Шляхи її гомінкі.

Нічого тут вам не відкрию,
Нічого й не приховую.
Хоч Правда одна, багато
Шляхів до неї лежить.
Спартак із повсталим рабством
Десь досі по них блукає,
Сковорода і Ганді
Простують по них цю мить.

І Джордж Вашингтон не бариться,
І в роздумі рушив Альенде,
І петрашевців підтримав
Поет — сама чистота.
Веде до Правди відвага,
А заважають — легенди.
Веде абсолютна чесність,
Відводить — гординя пуста.

Нам лєнінський шлях найближчий.
Нам лєнінська чесність за приклад,
Лєнінська воля і віра,—
Його великий почин.
Тому нам не тільки кривда,
А й кожна півправа —
прикра,
Тому нам подвійно важить
Не поступатись нічим.

Єхидять пани потаємні,
І хтиві повзуть недоріки,
Звітують хмільні демагоги,
Розучують хвацьких пісень...
Вона ж не перемагає
Так, щоб раз — і навіки,
Боротись і перемагати
Належить Правді щодень.

Ти меншого захищаєш,
Ти мамі допомагати
Спішиш у її роботі,—
До Правди ступаєш крок;
А другий тоді ступаєш,
Коли не даєш списати
І сам не списуєш, звісно,—
Вивчаєш із другом урок.

А третій — либонь, тоді вже,
Коли сам собі відважно
Говориш усе про себе:
Де змовчав, де оступивсь,
Де лінощам трохи піддався,
Де справою злегковажив,
Де іншого недослухав,
Де власним добром хваливсь...

Четвертого не беруся
Вам тут визначати кроку.
По-своєму в кожного, певне,

Складається він. Еге ж?
Та й легше воно старому
На юних кривитися збоку,
Підказувати, повчати,
Критикувати без меж...

Урочо мовчить товариство,
Звіряється з думами кожен.
Зоря скотилась по небу,
Ну, себто метеорит...
І чути, як на кутку десь
Жона чоловіка строжить
І хтось на баштан «Запорожцем»
Подався, забувши встид.

Євмен Петрович цигарку
Запалює. Просяють: «Не треба!
Ви ж нам обіцяли: «Курити
Покину, щоб я так жив!..»
Ніяковіючи, гасить.
Зоря скотилась по небу.
За нею змигнула друга
В цей вечір небесних жнив.

І він усміхається добре,
Земної історії вчитель,
І каже врочисто майже,
Порушивши тишу дум:
«Якщо вже на світі жити,
То жити — метеоритно,—

Не мляво, не мляво-пняво,
Не як будяк у саду!»

Й вони усміхаються, учні.
Найменшенька ж, Любця Острішна,
Питає цілком серйозно:
«А як це — в саду будяк?
А де це такі сади є?»
І старшеньким робиться смішно,
І вчитель голівку їй гладить,
І мовить:
«Буває усяк...»

Його проводжають додому.
Йому побажали:
«Добраніч!»
Дружина заждалась вечерять,
А тут ще й від сина лист.
Читаючи,
щось ковтає.
Спізнився до телеекрана.
А тут ще й в листі прохання:
«Гостри свій шаховий хист».

Приїде — зіграють, аякже.
Гострити ж не випадає.
Хіба що ножі шатківниці —
Ще вчора були тупі.
І треба писати «плани»,
це ж завтра завпед питає.

І треба читати Боплана,
і треба — про Хаммурапі...

Нагострить. Тоді напише.
Тоді порине в читання,
Зі сном розминеться у мандрах
По давніх чужих стежках.
Захопиться і, можливо,
Прогавить у вікнах світання.
Світання зійде йому з книжки,
Замріє на сторінках.

ЗЦІЛЕННЯ НЕБИЛИЦЕЮ

Поема

I

Конструктор літаків
сивини висріблів,
конструктор літаків
не голить вилиці.
Конструктор літаків
очима вицвілими
таке щось бачить,
сам не знає що.

Конструктор літаків
підлеглих слухає,
мов труд їх творчий
називає службою.
Конструктор літаків
модель наступною
забракував,
аж виляски пішли.

Підлегли творчо шарудять,
ззираються,
у здогадах непевних
спотикаються:
чи Генеральний

корчить геніального?
Чи постарів —
ну... тобто закохавсь?

Гіпотез не бракує,
висуваються,
з надзвуковою швидкістю
мінються.

Соратники знов:
«Комплекс геніальності...»
Жінки своєї знову:
«Це — любов!»

А Генеральний
здавна так прозиваний
(не через гонор,
не тому, що сивий він,
а лиш тому, що колектив
не міг
інакше величати Головних),
свою бездарність люто відчував.

Таке буває, іноді,
з великими:
в zenіті слави, успіху
занидіє
душа, і розум
сам з собою бореться,
готовий сам себе
перемогти.

Вершини,
вчора весело подолані,
сьогодні
викликають невдоволення,
дратують, очі мулять,
намулюють,
а недосяжні ще стрімкіш
стримлять.

Ніякої такої
неповторності —
самі лишень потворнії
потворності
в усьому, що замислював,
виношував,
у звершеному бачаться
нараз.

Нащо життя, — питаєш, —
перевів еси?
За що цей неповторний
чорний хліб їси?
Це ж міг би інший хтось,
не найледачіший,
навчитися, старатися,
змогти.

Таке буває, іноді,
з великими:
в zenіті слави, успіху

занидіє
душа, і розум
сам з собою бореться,
готовий сам себе
перемогти.

Таке буває, іноді
трапляється.
Сказати важко,
з чого починається.
У Головного
почалося з того, що
він знов,

як у дитинстві
босоногому,
почав...
почав літати уві сні.

Змахне руками,
розбіжиться —
лелечко!—
ширяє над землею,
мов лелеченька.
І легко так,
і голова пуста-порожня,
й на світі не існує
літаків.

II

Але на ранок
голова мудрішає,
свинцевіє, розколюється
грішная.
Таки немов
од невгамовних любощів.
Гай-гай,
хоч жінці в очі не дивись.

Та хоч з вікна не виглядай
на вулицю,
де до авта авто в потоці
тулиться,
від неба затуляйсь,
де двигуни гримлять,
і серед них — впізнаваних,
твоїх.

Твоїх! Твоїм простим-простецьким
прізвищем
наречених, позначених,
помічених.
Запущених,
закуплених,
захвалених,
у принципі нічим
не визначних.

То просто зветься:
рівень авіації.
«При чім тут ти?»—
міркуеш ти в прострації.
Ти в ті літа
дитинства босоногого,
було, про крила мріяв
не такі.

А про такі: розбігтись,
відштовхнутися,
повітрям чистим
дуже похлинутися
і линути енергією
радості
зі швидкістю,
яку собі поклав.

Зі швидкістю, яка тобі
відкрилася,
твоїй відвазі, певності
скорилася.
Зі швидкістю чи пісні
первозданної,
чи погляду,
який тебе веде.

Хлоп'яча мрія...
З погляду Конструктора,
смішнюща,

фантастична, недоступная.
Сказати б можна навіть:
освіжаюча...
Ой, чом же так виснажує
політ?

Політ вві сні!
Над рубежем доступності,
над рубежем
технічного відступництва.
«Дарма Ви не навчилися
автотренінгу.
Це перевтома»,—
Лікар нагадав.

Дружина
дивиться всерозуміюче,
хоч трохи заздрить,
заздрити не сміючи.
І тим тебе, «старенького»,
розраджує
цей погляд —
погляд вицвілих небес.

Повільні рухи,
повнота зростаюча,
в розмови телефонні
поринаюча...
(«Ми людству — крила,
а воно — нарощувать

сідниці, підборіддя,
животи...»).

Міністр дзвонить:
«Як здоров'я, друже мій?»
Заступник дзвонить:
«Дружбою ми здружені...»
«Тобі потрібне море!»—
дзвонить
син...

Дзвінок із пошти, вштивий:
«Телеграма вам.
З хвилини на хвилину
вам доставимо».—
«А що у ній?»—
«У телеграмі? Бозна-що:
«Зібрався я надійно,
та не знаю, чи
без вас додибуляю,
синку мій...»

III

«Ти пробачай,
що так воно,
що знову я
тебе, виходить,
марне витрібовував.

Якби ж знаття, казав той.
Не було знаття.
Було лиш вітру зимного
виття.

І вже було:
сигнал,
земля хитнулася...
Аж ні!
Чи то в світах
кому ікнулося?
І хтось мені
на краще побажав?

Ти вибачай.
Онуки як? Невісточка?
Еге ж, була, була
на свята вісточка,
і поштою гостинець
доблукав...

А може, це садок
мене підтримує?
А може, це зятьок,
що вже не гримає,
бо чарки, чуєш, не бере
до рук?

Щось воно є!
А може, в телевізори

побільшало всілякого та різного,
цікавого, достоту нелукавого,
всього, що — не пустий
для серця звук?

Отак собі подумаю —
надумаю,
тебе згадаю,
бергамота схрумаю.
Криницю похвалю.
Щось воно є!

Щось воно є,
що, стріляного, битого,
казали вороги — несамовитого,
а ти іще додай: не сановитого,—
життя мене
ніяк не віддає.

Не віддає!..
Це як у небилиці тій,
що ти її, либонь, уже в столиці тій
забув?
Ану признайся, що забув.

Не про Солдата й Смерть!
І не про цигана!
Про дядькову корову і про
цигана,
що дядькову корову ледь не збув.

Той дядько, розсуди,
був не без хитрості.
Але в речах не мав
нітрохи спритності,
то й циганові щось там заплатив.

Сам збоку став,
цигарочку припалює.
А циган корівчину, знай,
нахваляю
і хреститься хрестом:
«Щоб я так жив!»

«Щоб я так жив!—
два пуди молока дає.
Щоб я так жив!—
від голоду не падає.
Теличку на великдень приведе.

Щоб я так жив!—
у шкоду не впадалася,
у табуні найперша напасалася.
Де є така тепер худоба,
де?»

Купці снують,
питають, перепитують,
торгуються, тісняться та покрикують.
Знай, циган розливається
в речах:

Ти їдь,
не бійсь.

I, чуєш, не спіши мені старітися,
на втому там,
на зайнятість
жалітися.
Почую — вмру.

Сьогодні ще гостюй,
у школі виступиш,
криничної поп'єш,
денницю вистежиш,
роботи пошукаєш по двору».

IV

Йде чутка недвозначна
коридорами,
що Генеральний,
всміхнений, збадьорений,
до виконання
нині приступив.

Був на заводі зранку,
там затримався.
Технічні комплімент
зробить не втримався.
Нікого в кабінет не запросив.

Почав «обхід».
Немов новопризначений!
Не поспішає —
що б то мало значити?
про те, про се
пита,
про се, про те.

У групі крил
повівся навіть весело,
«Заяву» Чумаку (просивсь на пенсію)
вернув, сказавши:
«Не туди йдете!»

«Не відпущу, — сказав. —
І не продам, — сказав. —
Не вірю Вашим у «Заяві»

доказам.

Даремне прикидаєтесь коровою,
якій одна дорога —
на базар».

І, власний сміх рубаючи правицею,
розважив чумаківців
небилицею:
про дядькову корову і про цигана
з подробицями смішно розказав.

Мовляв, той дядько сам був не без
хитрості,

але в речах не мав нітрохи спритності,
то й циганові щось там заплатив.

Сам збоку став,
цигарочку припалює.
А циган корівчину, знай, нахвалює
і хреститься хрестом:
«Щоб я так жив!..»

Йде чутка недвозначна
коридорами,
що Чумака цінують нині дорого,
що Генеральний — не беруть літа!

Що нині він увесь якийсь...
окрилений.

(А й справді був собі наснився
з крилами:
як у дитинстві, над шляхами милими —
розбігся, відштовхнувся —
летів,
літав).

ПРОВОДИ В АРМІЮ

1

Ти про що це зажурилась,
дівчино моя?
Ти куди це заспішила,
матінко моя?
Ти чому полагіднішав,
батьку мій суров?
Ти чому помолодішав,
діду-сивобров?

А про тее зажурилась,
що ще молода.
А туди аж заспішила,
де ще молода.
А тому полагіднішав,
що не п'ю вина.
А тому помолодішав,
що себе впізнав.

Ви чого це заясніли,
сиві небеса?
Ти чого це, айстро синя,
віриш в чудеса?
Чом ти, річко-безіменко,
серцю все миліш?

Чом ти, чорна борозенко,
звіддалік видніш?

А тому, що гострим зором
подивився ти.

А тому, що айстрі сором
так собі цвісти.

А тому, що став ти дужим,
обміліла я.

А тому, що здавна дружать
рід твій і рілля.

«Запитай!» — прохає груша
Ясен: «Запитай»!

Незмигливо зирить в душу
братик-помагай.

Тракторець порозуміло
вранці: чмих та чмих!

Всім-усім до тебе діло,
а тобі — до всіх.

2

З району,
з області,
столиць довколишніх,
з Донбасу,
із самого Ленінграда
весь рід збирається —

село з'їжджається —
село у повнім особовім
складі.

Рідня,
спокревники,
зяті,
невісточки,
ще й однокласництво,
ще й батьків друг —
учули чуточку,
діждались вісточки,
озвався в кожному
селянський дух.

Селянський,
латаний,
селянський, праведний,
не застрахований
од суети.

Але покличуть хай
в дорогу проводи —
велить він їхати,
летіти, йти.

Професор з Києва,
вибійник з Горлівки,
з Москви арфісточка,
з Одеси — кок...
зійшли з автобуса, —

мовляв, не горді ми.
Мовляв, поклич лишень —
прибудем в строк.

3

Рано-вранці його не будить,
бо сьогодні такий ранній ранок.
Відіспиться нехай,
хай поспить,
повернувся ж не з ресторану.

Не сонько, не матусин синок,
тобто мамин, але не синочок.
(Старшина про таких: «Молоток!»)
Генерал про таких: «Огірочок!»).

Може, він за ці дні недоспав,
цього літа усмак наробився:
жнивував, скиртував,
поорав,
цілу осінь ізнов жнивував,
з-під морозів буряк визволяв,
ну й до того ж...
ледь-ледь не женився.

Якщо спить, хай поспить,
не проспить, —
товариству підказує мама.

Якщо ж так вже приспіло будить,
із подвір'я будить — молотками.

Дошки є, цвяхи є, а брезент
бригадир за годину приставить.
Та й не вперше ж робити намет, —
прикидає хмельницький студент
і велить товариству:

«Одставить!»

Та чи він ту розмову почув,
чи собі загадав прокидання, —
у вікно стрибонув,
тут як був:
«Всі у зборі?
Веду на завдання».

Молотки із сокирами в лад
зачастили, і ранок похмурий
звеселів,
дивуватися рад
чудернацькій архітектурі:

не теплиця,
бо для людей,
не палати,
бо лавиця-дошка.
Наметають як слід,
то й ніде
не просочиться дощик.

Бути має намет: щоб село
розміститися в ньому могло
повним складом
і певним ладом.
Щоб ні вітер, ні дощ пелехатий
не завадили думу гадати,
ні співати,
ані розмовляти,
ні, зустрівшись, літа пригадати,
ні сказати напутню пораду.

4

Як на сопках Маньчжурії
сива росте трава.
Як під Брестом над Бугом
коріння в калиноньки русе.
Як у небі Іспанії
кароокая сходить зоря.
Як у небі Кабула
заміноване сонце
проміннячко трусить.

Звіддалік, звідусіль напливає
ця музика —
вальс чи не вальс?
Всі танцюють, а ти загадався,
а батько й говорить
поволі:

«Ти за спину товариша,
чуєш, ніколи й ніде
не ховайсь,
за броню не ховайсь,
коли він застається у полі».

Бо на сопках Маньчжурії
сива росте трава;
бо під Брестом над Бугом
коріння в калиноньки
русе;
бо у небі Іспанії
кароокая сходить зоря;
бо у небі Кабула
заміноване сонце
проміннячко трусить.

Звіддалік, звідусіль,
а звідсіль навсібіч
проникає ця музика —
вальс чи не вальс?

Ти на втіху найстаршим
його, як умієш, танцюєш,
а мила й говорить:
«Ти, гляди, там не дуже
в світах про дівчат похваляйсь.
А чекатиму — вірно,
а ти не чекай
поговору».

Зупиняється вальс,
розривається вальс,
не кінчається вальс.
Він росте до небес,
до найвищих чудес,
на свою повертає орбіту.
Ти стоїш, всі стоять,
кожен хоче сказати,
зупиняється час.
І здається, що видко,
так видко, ой, видко,
в усі кінці світу:

ген на сопках Маньчжурії
сива росте трава,
ген у Бресті над Бугом
коріння в калиноньки русе,
ген у небі Іспанії
кароокая сходить зоря...
Ось твоя, мов у пісні,
висока і світла
матуся.

5

Він приїде у першу відпустку
та третьому тижні —
у найпершу відпустку свою
він примчить...
уві сні.

Пригадає турботи цивільні,
колишні.

Дітваком пробіжиться
по жовтогарячій стерні.

А тоді завітає статечно до
рідної хати,
а тоді у бригаду із батьком
подадуться селом.

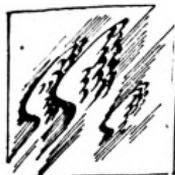
Проводжатиме — мати,
виглядатиме мати,
й не знати,
як опиниться він в іншій хаті,
де інша жде мати,
де у милої усміх тремтить,
де зоря під вікном.

Де він ніби не він,
та й вона вже — солдатка,
і відпустка — на день,
і розмова крізь ніч.
А на ранок — гвинтівка,
баклага
і скатка.

Навздогін канонаді,
шрапнелям навстріч!

Бач, які повороти,
Він гарно спішить,
підбігає.

Обіч сонце — тюп-тюп! —
отже ж, легше біжитися обом.
Він таки устигає,
роту маршову наздоганяє...
в ту самісіньку мить,
коли піє днювальний:
«Під-йом!»

СОЛДАТСЬКІ СНИ

Новобранець Міщук
завантажив дівчатами кузов,
кабіну
і не без апломбу,
хі-хі-хі, ха-ха-ха,
у бригаду везе концерт.

Новобранець Настюк
розряджає невибухлу
атомну
бомбу,
аж упрів,
аж скарлючивсь —
точнісінько буква «зет».

Рядовий Селезньов
увіходить у сон, як у свято,
заслужене і непочате.
Руки-ноги гудуть,
руки-ноги умив,
причесався,
до столу підсів,
сам — хазяїн,
сам — гість.

Не скупися, жоно,
із пельменями нум' воювати, —
випив меду з водою,
пригощається, повагом їсть.

Ще з минулої ночі диспут точиться
у сержанта Пашкова,
хто в ліс, хто по дрова,
з респектабельним паном із телеекрану —
у циліндрі (чомусь),
із акцентами усіма —
про культуру, Європу, Америку й інше.

«Ех-ма!

Що ж воно за культура, що за світ, —
не здається Пашков, на своєму стоїть, —
що воно за така,
щоб за юшки літр
всенародно горлати:

«Хайль Гітлер!
Хайль Гітлер!»?

Чи — нітрохи, по правді сказати,
не лучче,
з Колізею прийшовши,
молитись на дуче?»

Всім джигітам джигіт,
із арканом спішить
рядовий Конуспаєв.
Споконвічний бджоляр,
Не спішить рядовий Демерджі.

Рядовий Кванігідзе
математику, знай, викладає —
всю-усю,
як горянин горянам,
всю, як є, від душі.

Рядового Курбанова
звідусіль оточили тюльпани
і ростуть, і ростуть,
і цвітуть, і цвітуть, аж горять.
Рядовий Лопушняну
спускається в днище кургану.
Рядовий Іштоян
садить сад-виноград.

Рядовому Гаку
із найвищого терикону
дуже зручно дивитись
на сонця недільного схід.
Рядовому Тасімову
по сніжку молодому —
соболиний читати
слід.

А єфрейтор Волинець
за київське грає «Динамо».
А сержант Романович
Німан
уздовж
переплив.

А ефрейтор Рачкаускас
пісню своєї мами
з новобранцем Бобковим,
земляком,
до Жіночого дня розучив
на забутий мотив...

Той — орач, той — сівач,
той — ловець, той — співець,
ну а той —
залицяльник-бездільник.
Тому квас не про нас,
тому — пиво-меди.

Ну а тут,
як на сміх:
всеньку ніч козіряє
щонайстарший сержант Голінник;
підійшов — відійшов,
відійшов — підійшов, —
ну, немов з молодих молодий,
молодий з молодих!

Новобранець Міщук
серед клубу
дав лиха підборам.

А почнеться концерт —
він ведучий, соліст-баяніст.
Ту вщипнув, тій моргнув,
та вищить, та кричить: «Як не сором?»

У концерті — концерт,
викликають знайомці на «біс».

Новобранець Настюк
аж упрів, побілів,
аж у букву не-наську ту перекарлючивсь —
замучивсь, відомо.

Тут секрет, там секрет —
хто б її ще коли розрядив?
В механізмі копається

з ніжністю агронома,
нахилився над ним, наче тілом своїм,
про всяк випадок, люди, прикрив.

Підійшов — відійшов,
відійшов — підійшов, —
щонайстарший сержант Голінник.
Козиряє крізь ніч.

І кому? Дивна річ...

Дивний долі службової жарт:
перед ним, півживим,
не якийсь генерал-благодійник,
а такий же, як він,
у таких же погонах сержант!

Йде єфрейтор Пакштайтис
гуляти... на власне весілля.
Дивина? Дивина.

Але й ще тут чекає одна:
на почесному місці,

несуворий,
в сорочці білій, —
старшина!

У сержанта Пашкова
слова — не полова,
і на все знайдеться одвіт.
Інформація точна
і про нрави порочні,
і про Черчілля прем'єр-живіт...

Новобранець Міщук
по домах розвозить артисток,
під ворота, під хвіртку
підгонить машину — ас!
Залишилась одна,
і забракло асові хисту —
ні везти, ні брести,
і рукам давать волю — зась!

Новобранець Настюк
піт із лоба долонею витер,
розігнувсь,
чортихнувсь,
хоче сплюнути — нічим —
овва!

І стоїть, як спаситель.
Натомлений, як вседержитель.
І сивинами першими
засвітилась — овва! — голова.

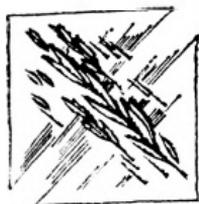
у чужих розкошує,
підглядає земляцькії сні.

Заметіль-завірюха

снігами казарму заносить,
верховодить зима,
розмальовує вікна мороз-чародій,
І днювальний Стрельбицький
казармою швабру проносить
сіро-буру ганчірку
у чистій полоще воді.

Рано-вранці

з підйому шикуючись не помаленьку,
бойове товариство
лопати і віники візьме до рук.
«Відпочили, орли?» —
старшина поспитає Орленко.
«Відпочили!» —
За всіх відповість новобранець Настюк.

ПЕРЕЛУНИ

Поема

1

Забілили сніги
від Котовська до Києва. Біло.
Забілили сніги
від Буг-Вінниці до Карпат.
В деренчливім тролейбусі
заболіло козацькеє тіло,
утомилось не ділом,
і дорога лягла до Летичева,
а звідтіль — до села Майдан.

Кажуть просто: Майдан,
але пишуть: Майдан-Вербецький,
вербечанам на втіху,
майданці — супутне село!
Кажуть просто: Майдан.
І приказують зрідка: незлецький.
Хоч всілякого є в нім,
усілякого, леле, було.
Хитруни, куркулі,
торбохвати не перевелися,
ополченці за межу
в строю од весни до весни.
Хутірці на колесах
«Жигулятами» нареклися,

ополченці за межу
у стані святої війни.
І не кожен не кожному
здалеку мовить «Добридень!»,
і не кожен не кожного
здалеку упізнає.
Є й такі, що вкрадуть,
хоч сади їх на дибу
(але й тих у хазяйстві, казав голова,
не стає).
Трактористи, шофери вправляються
без перезмінки,
пастуха не знайти, школярі
на автобусну йдуть.
І закрита в умовах цих
тема чужої жінки,
і корови, буває, недоєні
ревма ревуть.

Що ж, Майдан як Майдан,
серед інших ніяк не согірший.
Інші — Стасів, Сахнівський,
Літинецький, — обійдеш за день
(якщо станеш на лижви).
Серед інших
таки найрідніший,
серед інших єдиний,
тебе виглядаючи, жде.

Хата жде,
мати жде,
дрова ждуть
і сокира щербата,
під снігом дривітня і...

лижви, —
на горищі прив'язані,
пам'ять стару бережуть
про походи колишні.

Хаті «Добрий вечір!» сказати,
матері усе розказати,
їм обом «Кобзар» почитати.
Там чи спати вже чи не спати —
«Добрий ранок!»
вранці сказати.

Із сокирою поручкатись,
із дривітнею привітатись,
до школяриків обізватись,
із дровами гучно вправлятись.

Час обідній сам підоспіє.
Пообідній
думку зігріє.
Думка та висока, найвища...
так-таки й веде на горище.

На горищі сіно-полова,
Десь ви тут, мої ясеніві.
На горищі тіні в закутті.
Де ви тут, мої не забуті?

Облупилась, кажете, фарба?
І носи розігнулись, нівроку?
І сніги глибокі не ваблять?
Але й не лякають — глибокі?

3

Дорогою до цвинтаря, повз
цвинтар,
Сяк-так, на першім диханні, —
в поля,
Де налякати нас
зайчиха вийде,
І ми продемонструем переляк.

Переліском — до шляху,
мимо шляху,
Машинам паралельно навздогін.
Де сніг на шлях лягає,
мов на плаху,
А плаха простяглась на сотні гін.

Від плахи — вбік, лугами-берегами,
По днищу праколишнього ставка,

На тишу просто так не зазіхаю,
У тиші просто так собі спинивсь.

Не абсолютна, чується, — відносна,
Зелено-золотава, острівна
Ця тиша пришосейна, міжколгоспна,
В ній реактивна губиться луна.

5

За соснячком (мандрівка невелика)
Береза славить зиму, а при ній...
При ній весняно шкіряться осика!
Дуб на листках зимові лічить дні.

Дуб-нелинь. Стародуб. Знайомиць-дуб.
Лиш на верхів'ї листя щось не видно...
Чи з літака вхопив яку біду?
Чи з поля наковтався гербіцидів?

Мовчить. На листі лічить. Шелестить.
Спиняється. Збивається із ліку.
До нього дятел — та невже? —
летить,
Голодний дятел, безпомильний лікар.

Тож краще залишити їх в цю мить,
Узявши курс... а хоч би і до
скирти —

Міжлісового польового скиту,
Що онде на узвишші маячить.

Вночі до скирти заєць прибігав,
Підходила коза, навідалась лисиця —
Учасниця незмінна, витівниця,
Душа веселих мишачих забав...

З підвітряного боку шурхітна,
З завітрянного боку — запахуша,
Колись дитинством послана в грядуще,
Висока скирто, здрастуй, осяйна!

Даруєш відпочинок і тепло,
Жнив'яним духом думку зігриваєш,
І сповідь серця, знічену, приймаєш,
І в серці щось забуте ожило.

Здорова будь! До зустрічі в літах,
Далеких зимах, світло-несходимих,
Всім порам року світло-золота,
Нерозтягненна і неопалима.

6

Півкілометра вправо —
Гавришівка,
Попереду, за лісом, —
Дяківці.

Вперед, вперед! Знайомі манівці.
Знайомі сосни, запашна мандрівка.

Вперед, на другім диханні
вперед,
Вперед слідами шістдесятих років,
Де мій тоді котивсь велосипед
На вроки — вранці,
Ввечері — з уроків.

Зимою ж то, було, квартирував
В стареньких хазяїв школяр майданський.
Квартирував — балачку добру мав,
І теплий борщик,
І топчан спартанський.

Дідусь Ілько, безбожний атеїст,
Співучомовна бабця Кушніриха...
Вже їх давненько провели за міст,
У лоно чорне повернули тихо.

На Дяківці з узлісся подивлюсь,
Тополю-вартівницю упізнаю,
Землі досвідчень ранніх уклонюсь,
Четвертий брід під снігом пошукаю.

Чотири броди Стельмах * тут шукав,
Відкрив один по одному — чотири,

* Село Дяківці — батьківщина письменника М. П. Стельмаха.

Нас, школярів, у мандри закликав —
На Шлях Чумацький, —
ми його сходили.

Узлісся. Поле. Ой видно село!..
Тополю видно і чотири броди.
Узлісся. Сутінь. Сонечко зайшло.
Вірніш... оглянься. В хвилі цій
заходить.

А в дяківецьких вікнах ще горить
Не електричний промінь —
сонця відсвіт.

Стоять дими, триває довга мить,
І все, що хочу, видно мені звідси.

Там далі — Івча, селище між сіл,
Красунь подільських вольниця-столиця.
Але туди ні часу вже, ні сил —
Не те, що йти, а й те, що задивиться.

Назад! На другім диханні — назад.
Неждано втома у ногах озвалась.
Лижня співає,

і з лижнею в лад
Душа лісів — не чуєш? —
розспівалась.

Вже й Гавришівка зліва. Навпростець,
Повз Гавришівку, із горбка в долину.

Відштовхуюсь. Ударив вітерець,
Із вітерцем з горбка в долину
лину.

Кротовина? Пенюк? Невже? Звідкіль?
Однаково! Злітаю і міркую:
Лишилось не порвати передків,
Лишилось не розплющити півкулі...

7

...Як тане сніг! На віях і бровах,
За коміром, у пазусі відлига.
В ушах... звучить...

Йоган Себастьян Бах.
Нараз щедрівка Баха перебила:

«Щедрик-щедрий, щедрівонька,
Прилетіла ластівонька,
Стала вона щебетати,
Господаря викликати...»

Господаря викликати,
На морозі замерзати?

Щедрівку пересилює луна,
Зіткнулися, наклалися відлуння,
Зове дівочим голосом весна:
«Гей, нумо, нумо, заплітати шума...»

Гей, нумо, нум,
зелений шум —
крізь білий шум,
червоний шум?

Зелений шум заплетений
І тереном процвів —
В долині над заметами
Новий зринає спів:

«Цвіте терен, цвіте терен,
листя опадає...» —
Інша пісня, інший голос
Горечка не знає.

І мені немов немає
Ні горя, ні лиха.
Пісня пестить, зогріває,
Вітер іншу навіває,
Підмовляє стиха!

«Спи-засни, не прокидайся,
Пісні передайся,
Співом-приспівом чи... свистом
На цей світ вертайся...»

Де я? Хто я? Що за вітер?
Що це за долина?
Не умію зрозуміти,
А вже інше лине:

Світло вдарило Перуном,
Затарахкотіло.

Співні луни-перелуни
Разом відлетіли.

Тракторище, де й узявся,
У долину світить.

«Гей, а хто там заховався?!» —
Голос непривітний.

То дарма, що непривітний,
Так зате ж знайомий.

«Птах, — гукаю, — перелітний,
І летить додому».

«То це ти? Чому так пізно?» —
Сплескує руками.

«Та це я, була ще й пісня,
Трактора злякалась».

Він сміється на долину,
Я сміюсь довкола.

Я вигадую хвилину
В Бóгдана Миколи.

Сніг обтрушую і лижву
Зламану рівняю.

Сіль з губи пекучу лижу,
Вгору шкандибаю.

«От так зустріч!» — тиснем руки.
«І ти обламався?»
«Обламається не штука!
Ти звідкіль тут взявся?»

Він, Микола, не узявся,
Просто забарився.
То в моторі колупався,
То з дороги збився.

Торф сьогодні вперше возить,
Вперше доїжджає,
Трактор цей — не трактор, сльози:
Другий строк кінчає.

Трактор справді пахне бруктом,
Деренчить сидіння.
Трусимось, неначе в жлукті,
У тісній кабіні.

До села свого Майдану,
Мимо свого поля,
Розспівавсь — «Ой, дана, дана!» —
Рятівник Микола.

9

Назавтра... так, я не пішов туди.
Там возять торф, тут мати мову має

Та й що за смисл
в свої ступать сліди?
Та й день малий.
Та й Вінниця чекає.

10

Я подумки туди сьогодні йду,
У ту долину, себто луговинку,
Де пасли ми корів, горлали коляду,
Вели розкопки, виростили гінко.

Від старших чули: ліс там був колись,
У лісі таборилися повстанці,
Червоні йшли в атаку, прапор вивсь,
Блакитні відступали рано-вранці.

Я подумки туди сьогодні йду:
Що то було? Бермуди гавришівські?
Для серця чи ума? Не доведу,
На себе сам сьогодні напосівшись.

Ефект відлунь?
Відлунь віків?
Запаморочення? Гра втоми? Чи —
уяви?

Містичний сон?
Судьба? Чия? Невже...
Невже моя? І я її... прогавив?!

Прогавив... проворонив... Може быть.

Зате, якщо прогавив,

то — не вперше.

На тому й заспокоюся, мабуть,

Судьбі, якщо своїй,

то носа втерши.

Скажу: то — п е р е л у н и, хай їм грець!

Мільярдний шанс, а може, квінтильйонни

І я все ж не з останніх молодець.

І крапку тут моє перо вже

ронить...

P. S.

Ага. Якщо до гавришівських тих

Бермудів хто відважиться рушати,

Озвіться, не соромтеся зайти —

Вкажу, не потаю координати.

P. P. S.

А може, краще б вам шукати їх

В місцях, з дитинства ближчих вам, своїх?

«БІДНІ АМЕРИКАНЦІ!»

Моя мати, середульша
із п'яти дрібнят Франца Зверхановського,
старшого конюха
колгоспу імені Богдана Хмельницького
(район Летичівський,
область Хмельницька),
старшого, значить, конюха,
репресованого
у 1937 році за те,
що розказував коням
про істинне нутро
сільських активістів
Рєгася і Єндруня
і висловлювавсь в такім дусі,
що горохвяна бовтанка
поживніша з хлібом, аніж без хліба.

Моя мати, чотири класи освіти
(зате які чотири! —
чотири класи
у самого вчителя Глуховського,
що квартирував у її ж таки бабці
ті всеньких чотири роки,
і коли бабця у черговий раз
відривала онуку від школи

до корови, свиней чи картоплі,
він, ніяковіючи вельми,
натякав, що так не годиться,
що ученіє світ, а не тьма,
що наука у ліс не веде,
а, сказати би, із лісу виводить),

Моя мати,

у віці сьогоднішніх шестикласниць
вивезена зі свого лісового села
на примусові роботи

до третього рейху
(а спровадив староста Рєгась,
обдуривши кмітливу бабцю:
мов, вони не беруть малолітків,
з малолітками гріх вам таїтись,
гріх і дика малокультурність),

Моя мати,

переживши три кайданницьких рокі
у голоді й холоді,
переживши знущання

і ласку наглядачів
(«Ти така ще мала,
як без мами приїхала?
Я панчішки поклав тобі

там у конвертику
моя фрау зносила, а нині заштопала,
мої фрау і тохтер дарують тобі»),

Моя мати, звільнена у квітні 1945-го
американськими солдатами,
обмундированими у новісіньке,

добродушними здорованями,
що ступали вуличками
містечка Вердоль,
виставивши вперед автомати
і пильно довкруг оглядаючись, —
а над ними високо вгорі
небо гуло і гуло літаками, —
Моя мати, досягши віку пенсійного,
якогось вечора
у своєму лісовому селі
на Хмельниччині
дивиться телеміст Ленінград—Сіетл,
видивляється,
окуляри бере то одні, то другі,
все здається, їй,
все їй хочеться вірити,
що когось вона упізнає там,
що когось вже упізнає.

Он того, із сивинами пишними,
чи того, лисуватого, гречного...
Ветерани оба, нагороджені,
весну згадують 45-го,
аж сльоза то бринить, то блищить.

Вибір падає не на чубатого,
вибір падає на лисуватого, —
на статечного, дуже гречного,
вибір падає:
«Нібито він...»

Думка далі блука
в дальніх закутках пам'яті.

І виника

день травневий,
машина із хлібом — по вулиці,
вартовий з автоматом над хлібом сугулиться.
До машини з-за рогу, —

біда їхній матері, —

Два голодних, од волі хмільних

остарбайтери...

Першу чергу послав конвоїр понад голови.
Другу — понад...

А третю — голодному в голову.

І скотився нападник, як сонце, рудий,

На вердольську бруківку, дурний, молодий,
ув обнімку з хлібиною.

Той же стрілець

незворушно сидів,

сам собі молодець.

Мов: порядок! сумління мене не гризе.

Мов: для вас же той хліб ми

ділити везем...

І таке в нім було почуття правоти!..

«Ні, не той це,

не той на екрані, не ти!..» —

Аж гукає нараз моя мати, чудна,

В телевизор вдивляючись марки «Весна»

(цю «Весну» ремонтуї навесні, восени,

все одно, до екрана сідавши,

зітхни).

«Схожий, — каже по довгим мовчанню, —
на іншого», —
І на цей раз, либонь, остаточно вирішує:
«Схожий — як же це, от голова,
не дотумкаю? —

На того, з прапорцем,
протигажною сумкою,
що у зону радянську нас переправляв,
що машинам услід нашим довго махав...»

На екрані тим часом
розмова іде —
то знайомство людей,
то змагання ідей.

Вельми втішили матір два наших попи,
чемні, гречні, доречні, —
чуй, світе, не спи!

Вельми втішив і їхній
один риболов,
Що прямісінько з порту
на зустріч прийшов.
Невідкладне бажання його привело.
Йшов допевнитись він,
брехунам всім на зло.
в тім, що люди як люди,
не звірі ж, мабуть,
в Ленінграді далекому тому
живуть.

Переможно сідає, такий собі пан.

«Ой ти ж хлопчику-хлопче,
бідний американ!...»

Тут же лікарка з їхніх,
ставна, молода,

Мати двох діточок,
скрушно так докида:

«Ну, а як же це ви
силоміць

в дитсадки

всіх малят від батьків —

о, нещасні батьки! —

відбираєте, право поправши святе,
і муштруєте, марширувати вчите?...»

Ленінградські пояснюють їй матері,
ленінградські бабусі, ще не старі.

«Ой ти ж біднятко бідне, ти вір матерям,
а не їхнім заклятим врагам-брехунам!»—

Просить рідна моя, просить, ревно втіша:

«Ой ти ж біднятко щире,
чутлива душа!»

На екрані тим часом —
дискусія йде.

То знайомство людей,

то змагання ідей.

То до звичаю звичай

примірюється.

То від зерна полова одвіюється!

Дві учительки їхні з питанням своїм
заспішили, сердешні!

«Чи правда об тім
(а чи, може, фальшиві в нас дані оці),
що у вас найпрестижніше йти...

в продавці?
Що загрожує вам перекачка
умів —
так би й ворог ваш викачати
не зумів —

із науки,
з умільства —
в мистецтво розваг,
у торгівлю,

в розподіл банальних тих благ?!
Але ж ваше прислів'я, здається, велить
перш, ніж шкуру ділити,
треба... звіра убить?»

Отаке запитання,
такі вчительки!
Наші вдячно сміються, усі —

насправжки.
Там із ними сміється увесь Ленінград,
аж в Сіетлі всміхнулись!
Лиш ведучий не рад.
Бо сміються якомсь по-марксистськи

немов,
Із минулим прощаючись
гордо немов.

Сміх во славу науки, умільців, митців,
Сміх, що юних виводитиме
з манівців!

І сміється в селі добра мати моя:
«Гарно втішили як! Мабуть, правда твоя,
Що потягнеться молодь ще не в торгаші —
В політехніку знов, за велінням душі».

(Додаю: в Едісони, в бригаду Лівші,
в Корольови, в Драчі, —
за велінням душі).

На екрані ведучі балачку ведуть,
Обіцяють продовжити зближення путь.
Перетруджений гасне — спочине екран.
Перетруджена пам'ять, як вижатий лан,
Перетрудженим думам спочити велить...
Тільки мати не спить,
Мати довго не спить.

То пройдеться до внуків —
доглянути сон.

То на кухні щось перетирає,
То пісенний мотив, жалісливий спокон,
заведе, то невітно зітхає.

Врешті, всі позбиравши
зітхання свої,
Всі мотиви-пісні нелукавці,

ПОРА СОНЕТА

1

Не віриться: прийшла пора сонета,
Невелемовна, — з найдавніших пір.
Якраз до речі: скупю на папір
У краї, де не скупю на поета.

Із-поміж інших певна є прикмета:
Гострішає нараз духовний зір,
І думка постає наперекір
Вчорашній думці, думкою підперта.

І, необачний, ти стаєш всебачним,
Знов вчишся власним вірити очам.
Хоч сам собі те диво чи пробачиш?

Ти іншим надто часто пробачав.
Пора сонета, лихо вікове,
Явилася і тихо так зове.

2

Явилася і тихо так зове,
Стороннім зась, твоя година віща.
Не сумнівайсь, не прикидай: «Навіщо?»
Впізнай її обличчя вольове.

Хай переміни сипляться, сливе,
Як в день весни, ховає сонце хвища, —
Вона прийшла, і не існує вище:
Впізнати її обличчя вольове.

Рушать? Рушай. Але не поспішай
Подивувати тополиний край.
Зберися, перевір: душа готова? —

На пошуки одного з тисяч слова,
Рядка, що, може, й серце обірве.
І поле вже не поле — межове!

3

І поле вже не поле — межове,
Квадрачене, пристріляне, осяжне.
Й хмаринка не хмаринка, і жене
Її не вітер — піднебесний стражник.

Не стражник — потаємний інженер
Пустель майбутніх, гордий, нерозважний|
І затужили солов'ї протяжні,
І відгукнулось поле межове.

Звучань і переблисків передзвін
Просториться, в нім загубився я,
В мені невтомно владарює він,

Передає мені свого секрета, —
Аж я не я і сила не моя,
Й тополя не тополя вже — трепета.

4

Тополя не тополя вже — трепета,
На дотик вітру тайно-говірка,
На дотик сонця віддано-п'янка,
На дотик слова — непіддатно вперта.

У високосну далечінь простерта,
Немов кощава пам'яті рука,
Немов ракета в передмить ривка,
Мов чаша ночі, зоряно ущертна.

Вона не стане окликом в кінці
Бундючного життя, пустої фрази.
Тих фраз вона страшилась, як прокази.

Сахнеться, аж рвонуться корінці,
І стане чутно: рвуться фраз тенета,
Від крикунів здригається планета.

5

Від крикунів здригається планета,
Як в дні прадавні від стихійних лих,
Сполошних дзвонів, келепів важких.
Гуде ефір, здригається планета.

Відомо, що кого чекає Лета,
Себе той удає серед живих
Уже безсмертним. Що йому до тих,
Кого він любить, закликає, шпетить?

Він, Пам'яттю нарікши Забуття,
Усе перейменовувать охочий:
Містечка, вулиці, саме Життя.

Якщо коли й підводить вгору очі,
Не бачить, ні: Земля хоч і пливе,
Над нею небо — дзеркало криве.

6

Над нею небо — дзеркало криве,
Вселенська лінза, точена вітрами,
Шліфована очима й літаками,
Чудесна лінза — дихає, живе.

Невтримно пропагує все живе
(на службі міжпланетної реклами),
В чужі світи транслює, знай, віками
Людське життя достоту ройове.

Реклама є реклама, та нема
У ній нітрохи місця для нудного,
Пихатого, того напівживого,

Яке що більш кричить — міцніш дріма,
Аж сумнівом чуже натхнення рве:
«Чи ж прагне слів нових життя нове?»

Чи ж прагне слів нових життя нове?
 Конкретні переходять у загальні —
 То на трибуні, то в опочивальні, —
 Хто стане цінувати дармове?

Занедбано в футболі «дубль ве»,
 І віршики грядуть якісь тотальні,
 Працівники здебільш відповідальні.
 Римують-рееструють: «А», «Бе», «Ве»...

До ювілеїв навпростець йдучи,
 Щасливий приклад в тім подаючи,
 На ближню ціль, бува, міняють мети.

Щасливий приклад, ваблячи, в'ялить,
 Але стрілою сумнів прохурчить:
 «Чи виграную кріпкого терцета?»

Чи виграную кріпкого терцета?
 А що, як смислу загублю красу,
 Потрачу сили, а не піднесу
 Черлений щит українського сонета?

Або змалію до апологета
 Старих цяцьок? Сентименталь-сльозу.

Фарбовану, світами повезу,
Пегаса витягаючи з кювета?

Ковальський карб Франка
і Рильського Максима,
Узорна міць Павличкова, тривка,
Учитись в них — наука нелегка.

І чи можлива тут наука зрима?
Як передчути відгук бранних піль?
Питальні знаки пнуться звідусіль.

9

Питальні знаки пнуться звідусіль!
Несіяні буяють, колосяться,
Запав один —
вже проростає двадцять,
Засмічуючи мудрості посів.

Було, не обійшлося без голосів:
Полоти їх! До гербіцидів вдається!
Вдавались. Не вдалось. Здається,
що й не вдається.
Страждає мудрість-бо передусім.

Щоб пожинати мудрості врожай,
Питальним знакам, знай, не заважай, —
Росли б колючкуваті, коренисті.

Питальним знаком — на столі хліб-сіль.
 Від зайчика дарунок-нагорода.
 Від Леніна, Цюрупи-наркомпрода,
 Що з голоду упав у заметіль.

Важезний хліб, а не береться цвіль
 Його, не переводить жодна шкода,
 Важезний хліб важезного народа,
 Який лиш вчиться відсівать кукіль,

Зате уміє відмітати звади,
 Які його ущербити змогли б,
 Зате уміє не міняти правди

Ні в передднівок, ні за який хліб.
 І має звичку все про тебе знати.
 Відповідай — життям і не лінуєсь питати.

Відповідай — життям і не лінуєсь питати.
 У хліба-солі, в квітки, у стебла,
 У діда з невмирущого села,
 Чиї слова в сонети не ввібгати.

У трактористів, восени багатих,
 У молодниць, які не мають зла

На пошту голубину — понесла,
Не принесла, не думає вертати.

А сам ти, повертаючи з доріг,
З щитом чи на щиті, вважай, що переміг,
Якщо не був, не став обузою нікому.

Трепета, наче свічка, догора.
Спішив додому, поспішаєш з дому.
Пора сонета, вічності пора.

13

Пора сонета — вічності пора,
Душевної одваги-рівноваги:
Це — правда, це — не вся, це — видимість
поваги,
Оце — калюжа в річищі Дніпра.

Це — жінка незбагненна. Та,
котра
Тебе ще любить, а бодай голубить,
В тобі ще сили —
не безсилля будить,
А для кокетства мовить: «Я — стара...»

У відповідь зривається: «Прости»,
Й так прагнеться себе перерости,
Своїм життям до себе доростати.

Пора! Пора висока і журна,
Немов ця жінка, ця чужа жона, —
Спіши її стрічати... Проводжати?

14

Спіши її стрічати... Проводжати?
Проконтролює, скаржників не згірш,
Захожа доля... І за віршем вірш
Почнуть тобі коцюрбитись, тріщати.

Переладнаєш втретє, удесяте —
Знеобачки, поволі, чимскоріш, —
Вже звідаєш, почому лиха ківш,
Перш ніж із нею сісти ковшувати.

Ковші нехай наповнюються вщерть.
Спішить життя, і не встигає смерть,
Нейтронного лаштуючи кастета.

Така у світі тиша... Чи оглух?
Зіходить сонце. Щириться лопух.
Не віриться: прийшла пора сонета.

15

Не віриться: прийшла пора сонета,
Явилася і тихо так зове.

І поле вже не поле — межове,
Й тополя не тополя вже — трепета.

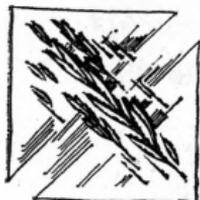
Від крикунів здригається планета,
Над нею небо — дзеркало криве.
Чи ж прагне слів нових життя нове?
Чи виграную кріпкого терцета?

Питальні знаки пнуться звідусіль.
Чи на добро? Чи вже ж не від добра?
Питальним знаком — на столі хліб-сіль.

Відповідай — життям.

І не лінуєш питати.

Пора сонета — вічності пора.
Спіши її стрічати... Проводжати?

ЛЮБОВ НЕСКАЗАННА

Поема

...і те, що вимовить не вмію.

Тарас Шевченко

І день іде, і ніч іде,
І вік проходить, сонце сходить,
І щось таке усіх нас жде,
Що в серце моторош заходить;
Заходить думкою думок —
Про безконечності конечність,
Непередбачних строків строк,
Злочинну вселюдську безпечність.

І думка думці додає,
Думок постійна веремія,
І щось таке у серці є,
Що й геній вимовить не вміє.

То вона, то любов несказанна,
Ще жива, віче мій, не убій!
Із минулого — до запитання,
У майбутнє — до запитання
Крізь байдужих проходить стрій.
Як ведеться їй поміж нами —
Чи кому признається в тім?
Ми думками, як шомполами,
Ми словами, як шомполами,
Не замахуймось, не свистім!
Скільки змахів бо тих просвистіло,
Скільки посвистів кров'ю випилось,

тим, що здатен спалити,
заморозити,
лиш не зігріти.
Палахкочем, страждаєм, фантазії коней
женем.

Поготів перебільшуєм
кожну дрібницю-мурашу.

З мухи робим слона.
Що за слон! Сухопутний як є восьминіг!
Має хобот слона, має вуха слона,
але шию — жирафа.
І росте, і росте,
й може луснути, курам на сміх.

Увіходимо в надра колишніх образ
та образок,
Добуваємось диких,
шлакованих, мертвих
порід.

В різних напрямках йдем, але разом,
о лишенько, — разом!
Вивергаєм пласти,
добуваємо лід,
накопичуєм лід.
Надломилися коні фантазії, впали,
о горе!

Накотилися хвилі німотності. Що за мара?
Мертве море?

Розверзлося мертвее море!
Хвиля хвилі не йме,
Хвиля хвилі мовчить,
хвиля в хвилі
вмира.

Не пускаймося берега, хвиль бережімося,
зможем допоки.
Повертаймося, поки не пізно,
тікаймо, біжи!..
Біжимо, біжимо, розбігаємося...
в різні боки.
Хвиля валом дев'ятим
на березі вклалась,
лежить.

2

Каяття не приходить само
ні за давністю літ,
ні за давністю днів,
ні за змістом провини.
Каяття, дозріваючи,
цупить соки останні з душі.
Дні минають мене, дні минають тебе,
Дні бредуть, і ятряться години.
Уникаємо днів,
Уникаєм себе,
Не свої й не чужі.

У роботу тікаю —
сміється у вічі робота.
Товариству довірився —
мову звели на футбол.
Щирій ліс одвернувся,
поблякли поеми і ноти.
Геніальний роман
розкриваю, немов протокол.

Дістається роботі!
Роботі, авжеж, не звикати.
Нас у неї таких

прибуває звитяжців труда,
що, серця обламавши,
охочі роботу ламати,
ані сил, ні роботи
не жалючі,
лихо-біда.

Дістається роботі!
Роботу приносиш додому.
Ореол діловитості
Вперто і зграбно несеш.
Діловито мовчиш,
Діловито приховуєш втому,
Діловито, авжеж,
Діловитості цвітом цвітеш.

Коло. Коло. Парабола.
Кволої мислі маршрути.

І немов дикуни,
зголоднілі під деревом божим,
І немов дітваки
(їм аби із чужого садка!)
Накидаємось ми,
Ласуни наївнющі, і кожен
Поглинає чимдуж, —
Отака ця хвилина, така.

Аж тоді прозріваємо,
бачносте наша нерання,
Аж тоді стаємо
і дивуємось дивом одним.
Мовби це скуштували
Нарешті із древа пізнання,
Мовби змії-перезмії
Заманив, завинив сам-один.

Горопашне прозріння,
Взаємний докучливий сором.
Відчайдушна знемога,
З якої,
 мов пагін із пня,
Проростає жага,
На очах виростає,
 і скоро
Нас у затінок свій
Забирає посеред дня.

День за днем.
 Без метафор.
 Без домислів.
 Без аналогій.
 День до дня,
 Дні до днів.
 Кухня. Праця.
 Субота.
 Кіно.
 Телевізор, базар;
 У неділю вишукуєм змогу:
 Чи до річки, чи в ліс
 (зачекався обох нас давно)?

Навертається ліс
 тихошумно, зеленопрожовкло.
 Окоренки, як вени,
 напнулися —
 не наступить!
 Верховіттями — дрозж,
 По галявинах — шовку і шовку.
 Чуєш: одуд озвався?
 Чую: іволга сухо мовчить.

Повертається музика
 Переддосвітнім видінням,
 Переповнює музика
 Кожну клітину ества.

Розпросторює музика
Вічні свої володіння.
Звісно, жаль, що слова...
Не даються потрібні слова.

Невимовно щасливі
Досвітні найперші хвилини.
Невимовно щаслива
Утома вечірніх хвилин.
Невимовно щаслива
Судьба рядової людини —
Поміж днів і хвилин,
Аж до пізніх, останніх

сивин...

У романах старих
 прочитаєм... не все,
 але дещо.

У романах майбутніх,
 в поемах знайдем...
 та не все.

Хтось під сумнів бере:
Чи вона, не с к а з а н н а, живе ще?
Хтось у смутку: що день їй грядущий несе?

День за днем —
Серед гуркоту, брязкоту
І профанацій —
Відчувати серцями:
Жива, невимовна, жива!

Серед сили словесних
Прозоро-легких інкрустацій
Не даються — нехай! —
Найдорожчі нетлінні слова.

День за днем.
Без прівів.
Без видінь
тріумфальної арки.
Від «колись», що було,
До того, що настане «колись» —
Обминаючи, спільно обходячи привід до...
сварки...
Поки... поки... а хтозна...
(Спочатку дивись).

ЛЮДИНА, ЯКОЇ НЕМА

Поема

1

Популярну підхоплює ноту,
Руку вашу стиска обома.
Супроводить портфель на роботу
Людина, якої нема.

Є квартира, на дачі — паркет,
Є знайомий художник, поет,
Є посада, яку обійма
Людина, якої нема.

2

Є дружина, яку обійма
Людина, якої нема.

3

Від обіймів тих є діточки,
Профіль сина і профіль дочки,
Брови сина і брови дочки, —
Татко вилитий, схожість сама, —
Кажуть. Інших думок нема.

Кажуть в їхній великій сім'ї
(у сім'ї, де давно всі свої)
І на службі, в якій росте
(вся сім'я його любить за те;
як по правді — ще й трохи за те,
що її, всю сімейку, зібрав,
дав квартири, з посадами дав,
дав жартуючи, легкома, —
він, людина, якої нема).

4

Він начальство попитує,
А підлеглим вичитує,
Вдома жінці вичитує,
Всім вичитує —
Сонцю і небу.
В геніальних книжках вичитує
Примітивні думки на потребу.

5

Він накази підписує,
І заяви підписує,
Протоколи благословляє.
В телефони подзвонює,
Все, що треба, видзвонює,
По селектору відповідає.

Повернувшись із полювання,
 Із потрібного полювання,
 Настрілявшись досхочу,
 В глибину шкіряного дивана
 Поринаючи, п'є карахчу*.

Бачить сон. Уві сні — полювання,
 Все, що бачить, кладе наповал
 З ранку раннього аж до смеркання,
 Свій стрілецький гамуючи шал.

А найбільшого звіра-тура
 Пропускає: поклав щоб С а м,
 Той, чия ревізорська натура
 В установах творить чудеса:

Щонайкращих мисливців — возносить,
 Непоганих не підведе.
 Щонайгірших присаджує: «Досить
 Зловживати й т. п. і т. д.!»

* Цілющий напій за рецептами тибетської та абхазької народної медицини.

Повернувшись із риболовлі,
Із потрібної риболовлі,

Бачить сон:

Учепився сом.

Що вже б'ється та водить,

У ставку верховодить!

Коли тут із підсакою

С а м.

Сомик водить та й водить.

С а м підсаку підводить,

Торжествує: «Візьмем!

Щоб ти знав!»

Коли що це:

Лясь — трісь — ой!

Вибачатися пізно —

С а м у сомика в пащі пропав.

Що за знак?

Чи на лихо?

Чи на диво велике?

Вдома знають одне: перебрав.

Розважає коханка:

«Залишайтеся до ранку,

Погадаєм удвох

Для забав».

Залишатися на самоті,
Пробавлятися самотою.

Ще вичитує поки, спішить,
Тисне руки, благословляє, —
Відчування таке: жить та й жить!
Нічогісінько не дозволяє.

Наодинці стає сам не свій,
Аж якийсь невагомий, порожній,
Безсловесний, бездумний, німий...
Так тоді незвично тривожно.

11

Та найбільше в своєму житті
Він боїться — ану, хто вгадає? —
Не доган, не у «Правде» статті,
А... тролейбуса і трамвая.
Де вам просто на ногу стають
Ще й вичитують вам при тому,
На талончики передають,
Оглядаючи вас при тому.
З піонером пенсіонер
Норовлять там попереду сісти,
І прискіпується контролер,
І недовго пропасти без вісти
В деренчливій, що аж бряжчить
Застарілій такій колимазі,
Що, набравши розгону, летить,
А гальмує не в кожному разі...

Науково-технічна гряде,
 Безпощадна, як Мартін Лютер,
 А попереду неї — не жде! —

Всюдисущий комп'ютер,
 не по-людськи правдивий,
 не по-людськи кмітливий,
 не по-людськи жертковний,
 підмінити готовий:

Всіх, хто зайнятий «вічно»
 Все трудом механічним —

в механічних рахунках,
 в механічних стосунках,
 в механічних промовах —

Замінити готовий!

Ой, а хто замінить жоні,
 Ой, а хто віднині

 роди-и-ні

Добувальничка день при дні,
 Благодійничка при годині?

Ой, а хто ж йому, хто йому,
 Хто посвідчить йому, послугує, —

Хто повірить тепер йому,
 Що він ще на світі існує?

ШАХОВА НОВЕЛА, АБО ГЕНІЙ ПІДЛАБУЗНИЦТВА

Дві великих трагедії
знає шаховий світ —
росіянина Михайла Чигоріна
і американця Роберта Фішера.
Ой що той Михайло Чигорін —
пооббиваний цвіт.

А що той Роберт Фішер —
сам собі сонцем світиться.

Що на одного недоля
та вельможів пиха,
та нужденна нужда,
холод самодержав'я.

Ой що на другого слава,
і добра й лиха,
щедрий дощ золотий,
тихий сказ марнослав'я.

Пролягло поміж ними строкатих сто літ —
дві несхожих трагедії
знає шаховий світ.

А про третю...

мовчить (бо не чув) потихеньку.
Третя ця — українця Івана Петренка.

Ми про неї сьогодні вам розповімо,
все, що випало знати, не потаїмо.

● Все, що знаєм, без домислів,
лиш те, що знаєм.

Ми вже, власне,
її вам розповідаєм.

1

Він сидить у цьому залі,
тринадцяте місце, тринадцятий ряд,
а — щасливий.

Він шепоче, немов заклинання
(косує на нього сусід),
він шепоче ледь чутно
(сусідам двом чутно,
справа і зліва):

«Кінь де сім... кінь де сім...
кінь де сім...»

З хвилювання поблід,
вийняв хусточку, піт утирає,
верхній гудзик хапливо намацує
на піджаку...

та краватку тугу...

Ні, краватку він не попускає...

Чи завсідник президій?..

Чи оратор із тих, що завжди
«на скаку»?..

«Про якого коня він, загнuzдана воля,
шепоче?» —

два сусіди схилились

до утлих своїх шахівниць.

Що робити коневі на полі «де сім», —

знати кожен з них хоче,

а не знає, дивується

із «шептунових дурниць».

Переводячи погляд цікавий

на дошку демонстраційну,

два любителі

подумки рухають чорну туру.

Претендента очима пасуть:

як ніколи,

спокійний,

пише завтрашній хід,

відкладаючи гру.

Відкладаючи гру.

А на завтра з них кожен,

якусь розгорнувши газету,

заголовок знайде:

«Хід конем —

хід на шаховий трон!»

«Кінь де сім», — прочитає, —

записаний хід,

хід секретний

чемпіона повергнув.

У світу новий чемпіон.

Того ходу ніхто
у прес-центрі не зміг передбачить,
розглядали гросмейстери
шанси на нічию.
Це лиш свідчить про те,
як далеко учасники матчу
обігнали у грі
всю гросмейстерську дружну сім'ю.

Той і той — молодці. Їх чекають великі
турніри.

Через рік — матч-реванш.
Побажаємо успіхів їм...»
Два любителі згадують —
от лиш хто цим любителям вірить? —
був такий чоловік, шепотів:
«Кінь де сім... кінь де сім...»

Брат-любитель, авжеж. Кремезняк.
Лисуватий, чорнявий,
ще ніби сутулий.
При параді: краватка, піджак...
Чи, бува, не Тараса Шевченка земляк?
Ленінградського в нім не відчули.
Може бути, Тараса Шевченка земляк,
бо й з акцентом якомсь шепотів,
не інак, —

два любителі
правди добулись.

2

А любитель-здогадник до Києва мчав,
Закінчилось відрядження любе.
Поспішав, як з провини.

У спальнім — не спав.
Як в поганім романі, усе пригадав...
Ми розкажемо вам, все розказуем вам,
все розкажемо вам,
будь що буде.

3

Батько з фронту прийшов
на одній.
Одружився за лічені дні.
Батько сина родив,
грати в шахи навчив.
Помарнів...
Доостанку змарнів.

Залишилась по ньому
медаль,
фотографії,
материн жаль.
З фронтових фотографій
одна така є,
де він в шахи...
либонь... програє.

Натягнувши на лоба картуз,
зосереджений,
в дошку — угруз.
Рвiться бомби-снаряди —
йому не до вас, —
вiн шукає, знаходячи, шанс.

О життя,
 скiльки нас в тебе є!
Той програв,
той iще виграє
(той нiчийної смертi
 страшитись не звик —
за зубами тримає язик).

О життя, вiчна зваба твоя,
вiчна партiя
битiя.
Хлопчик поле, пасе,
днi бiжать — день за днем...
...Засинаючи,
ходить конем.

4

Чудувалось село Майдан,
Вже такого не чуло вiдколи:
Перше мiсце — школяр Иван,
Друге мiсце — директор школи.

І хоч конкурс був — сім-один,
Напирали синки та доці,
Він, Картопля, вступив! Сам-один!
І турнір грав у тому ж році.

5

З нічиїх розпочав, потихеньку,
А на фініші всіх обійшов:
Перше місце — Іван Петренко!
Друге місце... Геннадій Петров.

6

Кандидат у майстри, член профкому
П'ятикурсник Геннадій Петров
Запросив Петренка додому.
Повагався Петренко, прийшов.

Вся гостинна Петрових родина
Усміхалася гостеві, знай,
Але більше від інших — Ірина,
Третьокурсниця, — не зівай!

Не така щоб аж симпатична,
Але в брата — вилита — вся;
Той же прижмур лірично-скептичний,
Та ж долонька — у півкарася.

Брови, правда, дівочі – шнурочком,
нігті – пір'ячко дороге.
Доторкнулася раз ненарочком,
тулить квіточку до грудей.

Першу партію – чорними! – виграв,
двома кіньми заматував.
Розмовляли. Про моди, про вина.
Повечеряли, грали. Програв.

То ж така була люба розмова
під японський маг-програвач,
що нараз вигравати ізнову
розхотілось Петренкові, бач.

То ж така була щедрa вечeря,
що здригнулась рука сeлюка
і поставила тихо і чeмно –
прохідного! – під бій пішака.

Іра пхикнула, гикнув Геннадій,
став рахунок один-один.
Всі знайомству були дуже раді,
бив годинник дванадцять годин.

До гуртожитку справно доїхав,
хоч вахтер бурчав: «Молоді!...»
Починалась життєва віха:
«Друг Петрова». Петренко – радів!

А повчав молодшого старший,
 научав Петренка Петров:
 «Розумієш, програти – не страшно,
 але ж той... не за будь здоров.

Є тут гарне у нас товариство,
 просто батькові товариші.
 Не прості – «сауністи»-шахісти,
 можновладні, еге ж. Не спіши!

В товаристві тім Тихін Петрович
 Тихоненко... Ну як ти нечув?!
 Поза очі його «Будьздорович» –
 зовемо. Все йому по плечу!

Тихоненко! А – демократичний,
 поважає хлопців з села.
 А шахіст!.. Ну шахіст – демонічний,
 не пускає, бува, з-за стола.

Що? Турніри? – Геннадій сміявся. –
 Не про нього тепер вони:
 несолідно! Іване, не бався.
 Він – Любитель! Ти це оціни.

Вигравати? Хоче, звичайно.
 Тільки він у цім ділі – естет.
 Комбінацію любить повчальну
 провести і ректи: «Ваших – нет!..»

Любить іноді захист тримати,
а під настрій – програти готов...
От лиш настрій його розгадати
дуже важко» – скрушався Петров.

8

А Петренко тоді – розгадав!
І розгадував завжди по тому...
Раз на місяць, бува, вигравав,
нічиїх кілька пропонував,
за які боровся невтомно.

Програвати ж кмітився так,
щоби Тихін Петрович просяяв,
шанс «піймавши» в одній з контратак,
«Ваших – нет! – гримів. – Нет і
немає!»

Не вульгарні, – ні, ні! – піддавки,
не фігур-пішаків зівання –
то була б о р о т ь б а н а в п а к и :
комбінацій підлаштування.

Так зумів би хіба сам Бог:
оборону тримати надійно,
розрахунок вести за обох,
щоб... програти комбінаційно.

Щоб суперник твій опір ламав
десь на грані тактичних новацій
і для себе нараз відкривав
кращу з кращих – авжеж! – комбінацій.

9

І пішло, і поїхало, і
проросло, як у травні насіння.
Відгукнулися враз холуї
на Петренкове вознесення.

Без «четвірки» навчання пішло,
у гуртожитку – краща кімната...
Даленіло Майдан-село,
даленіла батьківська хата.

Хоч про матір він не забув,
говорив Ірині-дружині:
«Я згадаю її, де б не був,
я до неї думкою лину».

А коли, закінчивши «ВУЗ»,
референтом став, став заробляти,
говорив: «Я завжди горджусь,
що у мене селянка мати».

А коли недуга найшла
на стареньку, приїхав: «Не плачте,

а збирайтесь!...» Забрали з села,
поселили на дачі.

А на дачі із кращих дач,
там на дачі тов. Тихоненка
ждали – риму, читачу, пробач –
безпремінно Івана Петренка.

10

Як він грав! Як він передбачав!
Як він смак навчивсь відчувати
від красивого програшу. Тріумфував –
потаємно, авжеж, – у спецзошит писав
зібрання своїх антипартій.

А коли когось з молодих
зустрічав, завзятців наївних,
найнаївніших, тих з-поміж тих,
що в майстри вийти носять мрію, –

був поблажливий з ними, як Брут,
в чорну «Чайку» сідаючи, поглядом мірив;
Тихоненкову примовку згадував тут:
«Ет, турніри – в кишнях діри!»

Із Петровим, тепер свояки,
у кар'єру ішли достойно.
Йшли – складалося – навпаки:
помінявшись місцями під сонцем.

Йшли, як батько в бою, – на таран,
спільно йшли, один одному раді:
перше крісло – шурина Іван,
друге крісло – шурина Геннадій.

От лиш їхати у Ленінград
випадало одному Івану.
«Там, між іншим, на чемпіонат, –
підморгнув Будзьдорович, – заглянеш».

А й заглянув, бодай не дививсь!
Тільки серце дурне розтривожив.
Там така відкрилася вись,
аж по шкурі пройшло морозом.

Ні, бодай і не їхав був,
відрядив замість себе Петрова.
Там же цілих двох днів недобув,
закруглився: «Бувайте здорові!»

Ще два дні у «Пальмірі» пожить
не дозволила шахова звада.
Швидше, швидше, колеса, несить
далі, далі від Леніна града!

Відчуття: сам себе підсів,
сам собі судьбу перекинув.
Далі, далі від поля «де-сім»,
швидше, швидше у рідний Київ!..

*Епілог
з майбутнього*

Він помре.

(Смертні ми).

Але він... так, уже

персональним,

(так, союзного значення)

у квартирі з вікном на Дніпро.

У «У Вечірньому Києві» фотографія буде
прощальна,

некролог товариський;

серед підписів – «Г. Г. Петров».

Вічну пам'ять в серцях

збереже товариство невічне.

А коли понесуть

на почесну алею його,

в небесах над Дніпром

вітерець жалісливий навстрічний

білохмар'я збере

з Подніпров'я всього.

І в zenіті самім

для всіх нас,

для зівак недостойних,

диво дивне, чудне

розіграється – в лад не складемо –

двоє білих, як біль,

достеменно шахових коней

на хвилину замруть

і, зчорнівши, проллються дощем.

А в далекому селі,
де колись цокотіли копита,
і сміялася хата,
і хлопчик фігури вивчав,
у далекому селі,
де земля гербіцидами бита,
де мотори гудуть,
де мотори дзижчать і вищать, –
в тім Майдані-селі,
де усе ще світають світання
та бурчать бурчаки,
та цвіте конюшина – пахтить,
спотикнеться нараз
коник фермівський, шкапа остання, –
заірже-заірже,
затремтить-затремтить.

ЗМІСТ

Учитель історії	3
Зцілення небилицею	14
Проводи в армію	29
Солдатські сни	39
Перелуни	47
Бідні американці	63
Пора сонета	75
Любов несказанна	86
Людина, якої нема	96
Шахова новела, або геній підлабузництва	104

Михаил Петрович Стрельбицкий СТОРОЖЕВОЙ ОГОНЬ

Стихи и поэмы

Одесса, издательство «Маяк»

на украинском языке

Михало Петрович Стрельбицкий СТОРОЖОВИЙ ВОГОНЬ

Вірші та поеми